

A recenziók nem értékelik, hanem ismertetik azokat a kiadványokat, amelyeket a magyar irodalom, nyelvészet és néprajztudomány kutatói hasznosíthatnak. Első ízben kapnak kézhez a kutatók egy teljes év valamennyi hungarológiai szakkönyvéről áttekintést. A könyvkiadók tájékoztató fórumai, a sajtótermékek egy év alatt megjelenő korlátozott számú kritikái és az Új Könyvek című magyarországi kiadvány érneyei itt együttesen érvényesülve szolgálják a pontos tájékozódást. Kár, hogy terjedelmi okokból tárgymutató nélkül kell használnunk ezt a 317 könyvet felsoroló áttekintést. Még a magyarországi szakembereknek is új információt ad a humán tudományok 1977. évi termésének impozáns együttese.

Gondos, alapos munka a három szaktudományi bibliográfia. Az irodalomtudományi bibliográfiát Németh S. Katalin, a nyelvészetit Máté Jakab, a néprajzit S. Gémes Magda állította össze. Mindhárman pontosan megadják a bibliográfia forrásait, kereteit, szerkesztési elveit. A csaknem százötven lapnyi terjedelmű szakkönyvtár nélkülözhetetlen segédeszköze lesz a hungarológiát művelő kutatóknak. A tudományos élet figyelemre méltó eseményeiről, a Társaság máris jelentős tevékenységéről tájékoztat a kiadvány harmadik, Gebri Mária által szerkesztett része, amelynek minél tartalmasabbá és érdekesebbé tételéről a nemzetközi kutatógárda gondoskodhat a továbbiakban is, amint ezt a kiadvány szerkesztői várják olvasóiktól, bővülő szerzőgárdájuktól.

Elismerés illeti a Hungarológiai Értesítő I. évfolyamának felelős szerkesztőjét, Béládi Miklóst és szerkesztőjét, Jankovics Józsefet; sikerült megteremtienők ezt a régóta várt új műfajú kiadványt, mely több tudományág hazai és nemzetközi művelőinek biztosít hiánypótló, gazdag és színvonalas tudományos segédeszközt.

R. Takács Olga

Gioacchino Paparelli: Callimaco Esperiente (Filippo Buonaccorsi). Roma 1977. 2. ed. La Nuova Società. 261 p.

Első kiadásához (1971) képest javítva, néhány forrásdokumentumot tartalmazó függelékkel kiegészítve jelent meg újra a Callimachus Experiensről szóló legújabb és legteljesebb biográfia, amely a legutóbbi évtizedek részkutatásaira alapozva gyűjtötte egybe és rendezte el a humanista életének (1437–1496) eseményeit, az életrajz

szempontjából kevésbé hasznosítható műveinek elemzését egy későbbi időpontra halasztva.

Külön fejezet olvasható benne Sanoki Gergely és Gallimachus Experiens elkötelezett humanizmusáról. Sanoki magyar kapcsolatairól itt nem esik szó, pedig ezek befolyásolhatták „alteregójának”, Callimachus Experiensnek a Magyarországra vonatkozó politikai tevékenységét is. Hangsúlyossá válik viszont belőle az a tény, hogy Sanoki nemcsak az életét mentette meg az olasz humanistának, hanem élete folytatásához programot is adott: visszatértette őt eredeti hivatásához, a költészethez és a humanista stúdiómokhoz, továbbá – saját pápa- és törökellenes külpolitikai, valamint a lengyel nagybirtokosok hatalma ellen irányuló belpolitikai célkitűzéseinek átadásával – védence „catilinarius” hajlamait pozitív irányba, az abszolút királyi hatalom kialakításának a szolgálata felé terelte.

Egy-két adat illusztrálja a könyvben azt a közismert tényt, hogy Callimachus Experiens diplomáciai téren Mátyás érdekei ellen tevékenykedett. Paparelli azonban kissé módosítja a humanista „törökbarát” és „magyarellenes” politikájáról kialakított elképzelésünket. A lengyel érdekeket képviselő diplomata a török elleni kereszties háború gondolatát anakronizmusnak, a keresztény népek közötti rivalizálás állandó ébrentartójának tekintette. Szerinte Lengyelország már elég vért ontott a kereszténység védelmében, és nincs szüksége egy újabb várnai katasztrófára. Ugyanakkor Callimachus Experiens nem volt végsőkéig törökbarát sem; csak végszükség esetére számolt a lengyel–török szövetség lehetőségével. Álma egy egységes és békés Európa volt, amely a pápaságtól támogatott, Velencét, a császárságot, Lengyelországot és Magyarországot magában foglaló koalíció révén jött volna létre, és ez már létével is megakadályozta volna a török további terjeszkedését.

Paparelli cáfolja Kardos Tibort, aki Callimachus Experiens-t a Mátyással való béke szilárd ellenzőjeként mutatta be. A lengyel diplomata, ha nem is minden áron, de békét akart Magyarországgal, mivel – Attilája is bizonyítja – csodálta Mátyást, ezenkívül „tartott tőle és meg volt győződve fölényéről”. Az életrajz azt is megjegyzi, hogy valószínűleg 1483-ban, magyarországi követjárásakor ismerte meg Mátyást, de arról nem szól, hogy a lengyelországi diplomata milyen céllal volt volt Magyarországon.

A könyv egyik jegyzete – Kardosra hivatkozva – megemlíti, hogy Callimachus Experiens a magyar udvarral való személyes érintkezése hatá-

sára lépett kapcsolatba a firenzei platóni akadémiaival. Nálunk még az a feltételezés is elterjedt, hogy a humanista egyenest tőlünk plántálta át Lengyelországba a neoplatonikus filozófiát. Az életrajzi adatok kételyt ébreszthetnek efelől. Paparelli ugyanis arról szól, hogy 1483-ban Callimachus Experiens Itáliában is járt, és dokumentálva van, hogy augusztus 17-én Firenzében tartózkodott, továbbá – az őt megelőző szakirodalom egyik következtetését véve át – 1482 körülre keltezi Ficinónak azt a levelét, amelyre válasz a lengyelországi humanista *Quaestio de daemonibus* c. írása. Ehhez hozzátehetjük, hogy Callimachus Experiens már magyarországi követjárása előtt kapcsolatban állt a firenzei akadémia egyik tagjával, Ugolino da Vierivel, mint ezt a firenzei költő Mátyásnak ajánlott kötetéből az egyik költemény tanúsítja. Itt jegyezzük meg, hogy Havas László (Acta Antiqua 1969) 1479-re keltezte Callimachus Experiens Magyarországon való tartózkodását, és ehhez felhasználta Ugolino da Vieri szóban forgó kötetének két másik versét. Ezek egyike azonban (*Triumphus et vita Mathiae regis*) 1481 után keletkezett, mivel Otranto ostromáról is szó van benne, a másika pedig (*Gratulatione*) véleményem szerint – egybevetve Bonfini erről szóló tudósításaival (*Symposion* I. 648; *Rerum Ungaricarum decades* IV. 6. 228), valamint Mátyás 1483. november 6-án írt leveleivel – az 1483 végi törökön aratott boszniai győzelmet énekli meg.

A lengyel kultúra fejlődéséhez Callimachus Experiens leginkább a Celtis-féle Sodalitas Litteraria Vistulana megszervezésével járult hozzá. Az első kelet-európai irodalmi és tudományos társaság, melyet 1497. évi megalakulásával követte a magyar, cseh, osztrák és olasz humanistákból álló Sodalitas Litteraria Danubiana, Pomponio Leto római akadémiajának mintájára jött létre, magába olvasztva Sanoki wieliczka, majd dunajóvi humanista udvarának hagyományait is. A Társaság nagy befolyást gyakorolt a lengyel tudományos élet fejlődésére, és előkészítette a talajt a „kopernikuszi tett” megszületéséhez.

Consilia c. műve alapján – mely Kardos szerint Mátyás módszereit és 1486. évi törvénykönyvét vette mintául – Paparelli a lengyelországi olasz humanistát Machiavelli előfutárának tekinti. Lehetségesnek tartja azt is, hogy *A fejedelem* írójához – legkedvesebb és leghűbb barátja, Biagio Buonaccorsi révén, aki Callimachus Experiens unokaöccse és örököse volt – közvetlenül is eljutottak a *Consilia* eszméi. Callimachus Experiensnél több olyan gondolatot is idéz,

amely akár Machiavellié és lehetne. Kivételnek, Machiavelli nézeteitől teljességgel idegennek érzi viszont a *Consilia* egyik tanácsát: „Esto patronus pauperum adversus divites” – és ezt Sanokitól eredetetzeti. Mint tudjuk, ugyanebben a gondolatban Kardos – teljes joggal – Mátyás király egyik legfontosabb alapelveként ismert rá. Úgy tűnik, ezzel a humánus elvvel, mint saját, rá jellemző produktummal, Lengyelország és Magyarország gazdagította a reneszánsz államrezont:

Pajorin Klára

Újabb Kemény-kiadások Romániában. A rajongók. Utószó: Dávid Gyula. Bukarest 1980. Kriterion. 459 l., Két boldog. Kiad. és utószó: Veress Dániel. Kolozsvár-Napoca 1979. Dacia K. 231 l.

Kielégítő – ha nem is túl gyors – ütemben jelentek meg a romániai magyarság körében Kemény Zsigmond munkái azóta, hogy a hosszú hallgatást megtörve 1966-ban sor került a kéziratban lappangó *Napló* kiadására. Elsősorban Sütő András pártfogásának köszönhető az *Özvegy és leánya* kinyomatása (1972), amelyet *A zord idő* követett Benkő Samu utószavával 1975-ben. A közönség élénk érdeklődését tanúsították közben a színpadra, hangjátékra történő átdolgozások (mindkettő az *Özvegy és leányból*), s ezek sorát korántsem tekinthetjük még lezártnak. Örvendetes, hogy 1980 nyara óta az utóbb említett regény románul is olvasható a Kriterion kiadó gondozásában.

A rajongók a szöveggondozás terén a budapesti 1969-i edíciót követi, Dávid Gyula tanulmányát pedig polémikus jellegűnek mondhatjuk. A szerzőnek főként a marosvásárhelyi Böződi Györggyel van vitája, aki 1964-ben az Igaz Szó hasábjain közzétett cikkében (*A „rajongók” földjén*) azt állította, hogy Pécsi voltaképpen „ön-maga az író”, s a történelmi regényt legjobb „*A forradalom után* című röpirat művészi áttételének” tekintenünk. Egyetérthetünk az utószóval e kijelentések cáfolatában, már azért is, mert „Pécsi Simon [...] a regényben *elsődlegesen* nem saját szombatostársaival [...] hanem I. Rákóczi György mindenható korlátnokával, Kassai Istvánnal állt szemben”. Kassai ugyan fanatikus, ám sem a hitújítás, sem a társadalomfejlődés szempontjából nem vall szélsőséges nézeteket, így nem hasonlítható a röpiratban jellemzett „kalandor” forradalmárokhöz. Elhatárolja magát Dávid Gyula azoktól is – akik Gyulaival vagy Sötér